

ХРОНІКА

18–19 жовтня 2012 р. у м. Берегові, у Закарпатському угорському інституті ім. Ференца Ракоці II відбулася міжнародна конференція «Українсько-угорські міжмовні контакти: минуле і сучасність». Тематика конференції визріла давно, організацію подібного форуму вимагало нагромадження широкого обсягу матеріалів і досліджень з даних питань, а її швидшу реалізацію стимулював, як зазначено в передмові до збірника матеріалів конференції, відомий учений родом із Закарпаття, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу історії української мови Інституту української мови НАН України В. В. Німчук, який здавна цікавився українсько-угорськими мовними та іншими взаємозв'язками.

Упродовж історичного розвитку між Угорщиною та Україною як сусідніми державами тривали культурні, економічні, політичні та інші зв'язки, що стали предметом різноманітних студій. Нині є доцільним проведення окремих конференцій з цих питань. Так, 2005 року в Києві відбулася перша угорсько-українська міжнародна конференція з історичної проблематики, 2006 р. опубліковано двомовну збірку її матеріалів. Планувалося продовження, що, на жаль, не зrealізувалося.

Цього разу, що логічно, вибір зроблено на користь м. Берегова на Закарпатті, адже саме через цей край відбувалося і відбувається активне контактування двох етносів, тут мешкає значна угорська діаспора, існують численні освітні й культурні угорські заклади. В інституті функціонують два наукові осередки, що тісно співпрацюють з УАН. Це Інститут ім. Тівадара Легоцького, що займається вивченням угорської тематики на терені суспільних, історичних та філологічних наук, та Інститут імені Антонія Годинки, де вивчаються мовні питання в середовищі угорців Закарпаття. Інститут активно співпрацює як з українськими, так і з угорськими науковими установами.

Отже, організаторами конференції стали Національна академія наук України, а саме Інститут української мови, а також згаданий Інститут ім. Ференца Ракоці II, на дводенний форум до Берегового з'їхалися вчені з Києва, Будапешта, Житомира, Чернівців, Львова, Сегеда, Ужгорода, Хуста, Ниредьгази та ін., усього тут прозвучала 51 доповідь. Учасники заслухали письмове привітання від директора Інституту української мови НАНУ П. Гриценка, гостей вітала також президент Закарпатського угорського інституту І. Орос.

На пленарному засіданні було виголошено шість доповідей відомих угорських та українських науковців. Так, В. Німчук (Київ) у своєму виступі «Угорці в Києві та на Київщині (кінець IX — початок XII ст.)» розповів про найдавніші контакти двох народів у час переходу угорців через Київ до нових місць поселення, згадки про це в Нестора-літописця, діяльність братів Угринів у цей період, збудований на честь цієї дати вже в наші дні пам'ятник тощо. І. Орос виголосила доповідь, присвячену сучасній освіті під назвою «Вплив української інтерпретації болонського процесу та можливості подальшої освіти закарпатських угорців на рідній території — у Закарпатті». Про «Мовну політику і мовний ландшафт сучасного Закарпаття в історичному плані (1900–1944)» розповів директор науково-дослідного центру ім. А. Годинки Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II С. Черничко. Його доповідь містить цікаві документальні ілюстрації тогочасного «мовного ландшафту», приклади багатомовності тощо. Знаний угорський славіст, завідувач кафедри української філології Будапештського університету ім. Л. Етвеша проф. З. Андраш, який займається угорсько-слов'янськими мовними та культурними взаєминами, розповів про конкретні випадки таких запозичень у доповіді «Слов'яно-угорські етимології (уг. *seb*¹ 'рана' і

застар., регіон. *seb*² 'швидкість')». Директор Інституту славістики Сегедського університету проф. М. Кочіш, який віднайшов в Угорщині давні українські манускрипти і описав їх мовне оформлення, зокрема особливості правопису, виступив з доповіддю «Скільки українських церковних рукописів XVI століття зберігається в Угорщині». М. Сюсько (Ужгород) виступив на конференції як знавець українсько-угорських міжетнічних запозичень, проаналізувавши зоонімічну лексику: «Українсько-угорська інтерференція у сфері карпатоукраїнського зоонімікону».

Робота конференції тривала в п'яти секціях. На першій секції розглядалися питання давніх українсько-угорських міжмовних та діалектних контактів, угорських елементів в українських писемних пам'ятках XIV–XVII ст. та історія дослідження цих контактів. На другій секції розглядалися теоретичні та практичні проблеми перекладознавства, дво- та багатомовності. На третій секції висвітлювалися такі теми: методичне забезпечення при вивченні української та угорської мов іноземцями; українсько-угорська та угорсько-українська лексикографія; вивчення української мови угорцями. Четверта секція об'єднала спеціалістів з проблем міжмовних контактів, білінгвізму та передачі прізвищ, імен іншою мовою. Ще одна секція була присвячена питанням українсько-угорських літературних взаємодій та відображення зв'язків між двома народами у фольклорі.

У виступах висвітлено дуже різні аспекти українсько-угорських мовних, літературних та культурних контактів. Це, зокрема, доповіді з огорних питань О. Антонів (Львів), А. Бересасі, А. Молнар (Будапешт), Т. Чонкі. І. Густі та М. Фабіан окреслили стан вивчення англійської та української мов у берегівських школах з угорською мовою навчання. Ґрунтовною і цікавою була доповідь В. Лебович (Будапешт) «Проект створення нового навчального матеріалу», де йдеться про проект підготовки серії навчальних фільмів для угорців, які вивчають українську мову. Авторка робить це на взірці майбутнього посібника до фільму про українські клейноди. Яскраві ілюстрації, таблиці, текстовий та опитувальний матеріал, підготовлені на високому фаховому рівні, сприяють глибокому розумінню і засвоєнню студен-

тами даної інформації. М. Лявинець (Будапешт) подала відомості з ігрового навчання угорських студентів української мови, що є, безперечно, потрібною і популярною нині методикою, адже, як відомо, ігри в народній культурі існують з давніх часів і були однією з основних форм нормативної та регулятивної поведінки, засвоєння нових навичок, правил поведінки.

Узагальнювальний характер мав виступ Є. Барань «Динаміка вивчення українського мовознавства та угорсько-українських мовних контактів в Угорщині», у якому розглянуто внесок видатних мовознавців минулого і сьогодення у висвітлення багатьох аспектів угорсько-українських та угорсько-слов'янських мовних взаємин.

Широко розглядалися на конференції питання угорсько-української мовної інтерференції, запозичень, форм їх адаптації, модифікації та пристосування до системи іншої мови. Це, зокрема, виступи М. Капрала (Ніредьгаза, Угорщина) про угорські запозичення в селі Великі Лази, А. Марку про явище двомовності, слов'янські лексичні запозичення в середовищі закарпатських угорців, А. Паладі (Будапешт) про мови міжетнічної комунікації в Солотвині, І. Сабадоша про мадяризми в сучасній українській закарпатській говірці, Н. Хібеби (Львів) про угорські запозичення у весільній лексиці бойківських говірок, Т. Ястремської (Львів) про гунгаризми в гудульських говірках, М. Т. Карої, І. П. Лакатош, Е. Іглаї (Ніредьгаза) про соціальний і територіальний розподіл слов'янських запозичень на помежів'ї трьох кордонів. З. Бичко (Львів) у своєму дослідженні виокремив польські, румунські, німецькі та ін. лексичні запозичення в надністрирському говорі української мови. Г. Пилипенко (Москва) подав відомості про другу (російську чи українську) мову закарпатських угорців у соціолінгвістичному та структурному аспектах, особливості їх поширення і функціонування серед різних локальних спільног. В. Газдаг (Будапешт) у доповіді «Відображення впливу радянської ери на лексичний склад угорської мови Закарпаття» розповів про слов'янізми радянського часу в угорських говірках Закарпаття, звернув увагу на особливості їх мовного оформлення та функціонування, дав огляд вивчення цих питань. Одним з таких дослідників був Ш. Фодо, йому при-

свячено виступ П. Товта (Сомбаттей). В актуальному нині візуальному аспекті розгляду різних явищ проаналізував офіційні написи в різних угорськокомовних населених пунктах Закарпаття З. Кормочі. М. Ковальчук (Івано-Франківськ) дослідив певний тип складних речень в агіографічній літературі в цінному репринтному виданні «Няговські повчання чи постилли» 1758 р., яке відомий славіст, україніст, нині покійний І. Удварі віднайшов і опублікував у м. Ніредьгазі на основі петербурзького видання О. Петрова. До книги ввійшло також дослідження визначного угорського славіста Л. Деже «Няговські повчання та їхній автор».

Цікаві та різноаспектні питання порушено в доповідях літературного, загальнокультурного спрямування. Так, О. Кордонєць розкрив маловідомі факти з перебування Б. Лепкого в Угорщині, глибоко простудіювавши його поезію в прозі зі збірки «Золота липа», нав'язу трагічними обставинами розставання з рідною землею. Актуальним і корисним видається створення «Українсько-угорського культурологічного довідника», про проект якого розповіла Є. Ладані (Будапешт), адже, на жаль, загалом в Угорщині не так багато відомо про Україну, подеколи ці відомості є спотвореними, тож пояснення, тлумачення та інтерпретація багатьох українських історичних і сучасних реалій знадобиться у взаємопізнанні та співробітництві двох сусідніх народів. Ю. Т у р я н и ц я (Ужго-

род) у виступі «Антоній Годинка — учений євроакадемічного рівня (До 150-річчя з дня народження)» розглянув фольклористичний доробок історика, мовознавця, етнолога, академіка УАН А. Годинки, зокрема зібрані ним і оприлюднені лише в наш час пісні — збірку «Пісні наших предків» (1992), публікацію якої здійснив І. Удварі на основі віднайдених в архіві УАН текстів.

У виступі Е. Ч. Йонаш (Ніредьгаза) йшлося про переклади та перекладачів східнослов'янської літератури, зокрема з російської мови в перекладі угорською. Авторка подала історію цих перекладів, а також розглянула окремі взірці перекладів класичної літератури, зробивши на основі цього низку важливих висновків про мовно-культурні та інші особливості цього виду перекладів.

Загалом слід відзначити актуальність, потрібність, розмаїтість розглядуваної на конференції тематики, яку можна продовжити в серії наступних конференцій, а можливо, й розширити на інші терени культури, наприклад українсько-угорські етнологічні, фольклористичні контакти, які також були і є вагомими в етнокультурному спілкуванні обох народів.

2014 року за матеріалами конференції було видано збірник «Українсько-угорські міжмовні контакти: минуле і сучасність : Матеріали міжнародної наукової конференції / Ред. Є. Барань, С. Черничко» (Ужгород, 2014. — 360 с.).

Л. МУШКЕТИК, А. БАРАНЬ

9 березня 2015 р. в рамках Всеукраїнських наукових читань за участю молодих учених «Дух нового часу у дзеркалі слова і тексту» в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка відбувся круглий стіл «Інформаційна агресія та захист інформаційного суверенітету сучасної України: ресурси знакових систем».

В Інституті філології вже давно і плідно працюють фахівці, які досліджують мову масової комунікації та проблеми мовного впливу на свідомість людини: Н. В. Служай,

Л. І. Шевченко, О. В. Климентова та багато їхніх учнів — від студентів до докторантів. 2015 року було підготовлено пропозицію зі створення лабораторії сугестивної лінгвістики та технологій контрсугестії, що чекає на рішення керівництва університету. Тож в умовах гібридної війни, що ведеться нині в Україні, основним компонентом якої є інформаційний, пропагандистський складник, мовознавці університету не могли лишитися осторонь, так само як і фахівці-лінгвісти Національної академії

Служби безпеки України, які також узяли участь у роботі круглого столу.

Для обговорення було запропоновано такі теми: «Захист інформаційного суверенітету сучасної України: ресурси знакових систем», «Інформаційний простір сучасної України: територія семантичних війн», «Сугестивна лінгвістика в парадигмі напрямів сучасного мовознавства та технології контрсугестії».

Із доповіддю «Сугестивна складова сучасних інформаційних війн та технології контрсугестії» виступила Н. В. Слухай. Вона окреслила завдання, які ставить перед мовознавцями сучасна геополітична ситуація, і висвітлила роль і значення найефективніших комунікативних стратегій і тактик у цій війні.

Поняття інформаційної війни, на думку Н. В. Слухай, нині є застарілим. Ідеться радше про світоглядну, чи семантичну, війну, яка передусе реальній та охоплює великі маси людей. Доповідачка наголосила, наскільки сильним є інформаційний тиск, якого зазнає свідомість сучасної людини. Великі обсяги не завжди достовірної інформації разом з використанням сугестивних технологій спричиняють стрес інформаційного поля, яке проектується на людей через потужні засоби мас-медіа. Відповіддю на цей виклик має стати розроблення й застосування механізмів контрсугестії.

Особливу увагу доповідачка приділила маловивченим засобам мовного впливу, зокрема хаотизації світу, яка спричиняє когнітивний дисонанс. Він у свою чергу робить свідомість сприйнятливою до навіювань. Ці засоби активно використовують російські пропагандисти: це і створення дзеркальної реальності («5 канал» в Україні та Росії, журналісти Євген Кисельов і Дмитро Кисельов тощо), її викривлення, заперечення очевидного, продукування інформаційних фантомів, наприклад сюжету про розп'ятого хлопчика; неадекватні реакції (яскрава ілюстрація — поведінка російського журналіста під час перемовин високопосадовців у Мінську 11 лютого 2015 р.) та багато інших. Що стосується інформаційного протистояння, контрпропаганди, то, на думку Н. В. Слухай, краще вдаватися до засобів контрсугестії, орієнтуючись на когнітивну мапу та емоційні домінанти російського національного характеру, намагаючись увійти з ними в резо-

нанс і обираючи для комунікації окремі центри російської духовності, такі як, наприклад, Санкт-Петербург.

Л. Ф. Компанцева в доповіді «Соціальні мережі: сугестивні комунікації та технології протидії сугестивним впливам» розгорнула перед слухачами широку палітру ресурсів нових інформаційних технологій, що відкрилися завдяки поширенню інтернету. Інтернет-тексти, насамперед креолізовані, особливо якщо це, скажімо, відеоролик, відзнятий на камеру мобільного телефону, викликають найбільшу довіру користувачів. Такі широкі можливості інтернету та його включеність у життя сучасної людини, на думку доповідачки, роблять останню вразливою для сугестивних впливів. Особливо це стосується дітей і підлітків, які мають практично необмежений доступ до інтернету.

У доповіді «Аудіовізуальні образні засоби сугестивного впливу в інтернет-комунікації: стратегії використання» О. С. Снитко, спираючись, з одного боку, на теорію симулякрів Жана Бодрієра, а з другого, — на результати психофізіологічних досліджень розумової діяльності, обґрунтувала можливість трактування образу як своєрідної закарбованої в мозку голограми. При поєднанні аудіовізуальних та вербальних образних засобів інформація надходить до адресата кількома перцептивними каналами, що посилює її вплив на свідомість. Оскільки образ сприймають правою півкулею мозку, він викликає також і активну емоційну реакцію. Саме таке тлумачення образу дозволяє зрозуміти його потужний сугестивний потенціал. Пропущений кризь призму оцінок автора тексту, образ спонукає адресата до начебто самостійних, але цілком прогнозованих висновків.

О. С. Снитко виокремила три стратегії використання образних засобів сугестії переважно у креолізованих текстах. Це — підкреслено правдиве відображення реальності, однак подеколи із залученням прийомів нейролінгвістичного програмування. Серед них — нагнітання однотипних кадрів, наприклад, безладу й небезпеки в російських репортажах з України, починаючи з листопада 2013 р. До стратегії подібного належать метафори, у тому числі терапевтичні (див. дитячі малюнки для воєнків АТО); маніпулятивний прийомом «склеювання» (наприклад, коли відразу за сюжетом

том про дивізію СС «Галичина» йде сюжет про ВО «Свобода»); відсилання до прецедентних текстів: неологізм *кіборг* у значенні «непереможний захисник Донецького аеропорту», згадуваний фейковий сюжет про розп'яту дитину з апеляцією до вкоріненого в російську культуру християнського образу, так звані фотожаби, на одній з яких В. Путіна зображено біля розбитого корита, та багато інших. Стратегія уявного полягає в конструюванні симулякрів і використанні стереотипних образів, на основі яких створюють патогенні тексти (один із найвідоміших — медіа-вірус про кінець світу або про всюдисущий «Правий сектор» та візитівку Яроша).

Коли зайшла мова про зорові образи, у частини присутніх виникло питання щодо символічного порядку смуг на державному прапорі України і його сугестивної сили, яка, мовляв, має негативний характер, якщо цей порядок неправильний. Відповідаючи, О. С. Снитко, а також інші учасники дискусії звернули увагу на значущість подій, пов'язаних саме із синьо-жовтим прапором, тобто з таким порядком смуг, який закріплено сьогодні. Це і внесення прапора до Верховної Ради та підняття його у 1992 році, і роль національної символіки у зміцненні духу учасників Революції гідності та бійців АТО. Це ті нові смисли, що закладаються в нашу державну символіку зараз і живитимуть її семіотичну силу в майбутньому.

На іншу сферу використання сугестивних технологій звернула увагу присутніх О. В. Климентова у доповіді «Сугестія сакральної сфери як першоджерело сучасних технологій інформаційного впливу». Вона нагадала, що сугестія віддавна була знаряддям жерців, представників релігійних культів, а нині активно використо-

вується також у сфері бізнесу, рекламних та PR-технологіях, де діють жорсткі правила комунікації з клієнтом, широко використовується навіювання шляхом повторів, зорових образів, блокування можливостей альтернативного впливу. Ці прийоми дуже схожі з тими, на яких побудовано тоталітарні секти, і їхнє поширення теж може становити загрозу інформаційній безпеці кожної окремої особистості. При обговоренні доповіді І. О. Голубовська зауважила, що далеко не всі подібні маніпулятивні технології є успішними в застосуванні до українського споживача і, очевидно, звертаючись до проблеми сугестії, слід зважати на національно-культурні особливості сугерендів.

Деякі аспекти ведення інформаційних воєн висвітлено в доповідях Н. В. Акульшиної — «Інформаційні війни в Мережі: сугестивний аспект», Л. В. Юдко — «Концепт толерантності в Мережі: сугестивний вимір», О. О. Бондаренка — «Мовна складова сучасної гібридної війни», Б. Ю. Нечипоренка — «Протидія маніпуляції в засобах масової інформації».

З повідомленнями на круглому столі виступили магістранти й аспіранти В. Михайлець, В. Екшмідт, О. Синявська, М. Омелянчук, О. Чезганов, К. Качановецька та ін.

Розмаїття тем, глибина занурення й активність дискусії засвідчили, що українські науковці мають серйозні напрацювання з питань мовного впливу на свідомість. Результати досліджень лінгвістів-сугестологів можуть стати надійним експертним опертям для держави й суспільства при формуванні механізмів інформаційного захисту від іноземної агресії.

Г. ЧЕРНЕНКО